

418138

57

*Politique
Autriche Hongrie Russie*

AUSTRIA-MAGYARORSZÁG

VIII 8

ÉS VI. d. 137.

OROSZORSZÁG.

IRTA

TÜRR ISTVÁN

TÁBORNOK.

PEST.

RÁTH MÓR.

1871.

54

Ráth Mór kiadásai:

A

TÁRSULÁSI INTÉZMÉNYEK A NEMZETGAZDASÁGBAN.

A m. tudom. akadémia által a Fáy-díjjal koszorúzott pályamunka.

Irta Kautz Gyula,

jogtudor, egyetemi r. ny. jogtanár, akadémiai rendes tag és orsz. képviselő.

Ára 3 frt 60 kr.

A XIX. század

URALKODÓ ESZMÉINEK BEFOLYÁSA AZ ÁLLAMRA.

Irta b. Eötvös József.

Második kiadás. Hat füzet. **Ára 6 frt.**

HORVÁTH MIHÁLY

KISEBB TÖRTÉNELMI MUNKÁI.

Legdiszesebb nagy 8-rétű 4 kötet. Ára füzve **13 frt. 60 kr.**

Ajándék-kiadás szép kötésben **16 frt.**

TOLDY FERENCZ

ÖSSZEGYÜJTÖTT KISEBB MUNKÁI.

Első és második kötet:

Magyar államférfiak és írók. Életrajzi emlékek.

Ára 3 frt. 60 kr.

HUSZONÖT EV MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMÉBŐL.

Irta Horváth Mihály.

Második javított

Ára 10 frt. Ajándék-kiadás

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

AUSTRIA-MAGYARORSZÁG

ÉS

OROSZORSZÁG.

IRTA

TÜRR ISTVÁN

TÁBORNOK.

GRÓF KÁROLYI SÁNDOR
FÖTI KÖNYVTÁRABÓL.

Vegyes osztály.
..... 3 oszlop.
..... 5 sor.
..... 57 szám.

PEST.

R Á T H M Ó R.

1871.

OSZK
KÖNYVELŐSTŐ
FŐLŐPÉLDANY

418138

„Konstanczinápolyba csak Bécsen
át lehet jutni.“ Paskievics.

„Csak két ellenség van a világon,
melyekkel semmi részben ki nem
egyezhettünk, s e két elem: a magyar
Ausztia és Törökország.“

F a d e j e w.

Jobban, mint a dicsőségének csucsán ragyogó Franciaország emlékeztet bennünket intőleg a leverett azon nagy érdemekre, melyeket magának az emberiség körül szerzett. Franciaország győzelemre segítette a mult században a szinte kilátástalan amerikai mozgalmat; Franciaország kikiáltotta az emberi jogokat s érvényesítette is az összes európai hatalmak ellen folytatott harcában; meghiusította 1853-ban, mint Európa valódi védhatalma, Oroszországnak Konstanczinápolyra támadását; hat évvel utóbb Olaszországot segítette egységének megalapításában, és azok, kik Németország új alakulásában óhajaik valóságát dicsőítik, ne feledjék, hogy valóságban ezen sikert is nagy részben Franciaországnak köszönik. Franciaország minden időben a legsúlyosabb áldozatokkal kelt az emberiség nagy eszméiért sikra; de fájdalom, találkoztak is mindig, kik önérdékből vagy szükkeblűségből szakadatlan fáradtak a nagy mű megcsonkítá-

sán, mint Thiers, ki 1859 óta folytonos támadásokkal üldözte az olasz egységet s Németország egyesülésének megengedése ellen buzgólkodott. — Franciaország tudományos téren szerzett érdemeinek méltatását annyival készségesebben hagyjuk a tudósokra, minthogy meg kell engednünk, miszerint Franciaországban, mint más népeknél, a nemzetnek egészben véve csak kis része volt benne s nem egy nagy férfi gyermekeihez hasonlított, kik úgy okoskodnak, hogy fölmentvék a tanulás és munka terhe alól, minthogy atyáik ugyanis magas kitüntetések és érdemeket szereztek. Mások munkájának ezen naiv elsajátítása első következményül eredményezte azon hizelgő, önelégült hitet mindennek, a mi francia, fölülmulhatlansága iránt, mely hit mellett teljesen fölöslegesnek látszott más nemzetek életével és módjával közelebbről megismerkedni s minden utalást arra, hogy végre is kerülhet egy is, más is a szomszédoktól eltanulni való, a hóbort egy nemének, ha nem a francia lángész egyenes megsértésének tüntette föl. Ugyanezen gyöngeség uralkodott a legutolsó időig a kormányon is, melynek a luxemburgi ügy óta tisztán kelle látnia, hogy Francia- és Poroszország közt háborura kell a dolognak kerülnie, s melynek közelfekvő feladata lett volna, tekintettel ezen eshetőségre, hogy a szövetségekkel való kaczerködés helyett, erős és kötelező szövetségeket létrehozson. A mily nagy és félelmes volt Franciaország a háboru előtt, mely hatalom nem lett volna kész vele bizonyos föltételek mellett szoros szövetségre lépni.

Mindazt elmulasztván, a mit a legegyszerűbb elővigyázat parancsolt, saját hadseregének erejét sem ismervén, hihetetlen könnyelműséggel vetette magát a kormány a háboruba Poroszország ellen, mely négy év óta a legfáradhatlanabbul készült erre s Franciaor-

szággal háromszoros erőt volt képes szembe állítani. Még az első nagy előnyök után is, melyeket Poroszországnak ily körülmények közt elérnie kellett, Franciaország egység és erély által megmenthette volna magát. A helyett azonban, hogy minden részről erősen tömörültek volna a külellenség ellen, nem volt sürgösebb dolguk, mint a kormányt megdönteni s ezzel az egység egyetlen kötelékét eltépni. A pártok, melyek nyomban alakultak, kölcsönösen bénították meg egymást. Az ideiglenes kormány az első időben Thiers küldetésére építette reményeit. Poroszország gyors előnyomulása, valamint Oroszország fenyegető állása megkötötték a többi hatalmak bátorságát, noha Angliának, Olaszországnak és Ausztriának legsajátabbérdekeik kötelességökké tették volna a közbelépést egy méltányos béke létrehozása végett és hogy Franciaország tulságos gyengítése elhárítható, valamint cselekedett 1859-ben Poroszország s 1866-ban Franciaország Ausztria kedvéért.

Tisztán a pillanat hatásának uralma alatt s nem gondolva azon veszélyekre, melyeket semlegességöknek magokra fölidéznie kellett, mindenik visszariadt egy bátor elhatározástól, a másiktól várván és követelvén, hogy elől menjen. Így elmúlt az idő s vele az alkalom.

Nem kevésbé ismerte félre s vetette meg a porosz király a szép szerepet, mely Sedannál háramlott reá Minden, a mi bármikép helyeselhető, el volt érve. Jelentékeny hadikárpótlás, Elsass és Lotharingia semlegesítése, a Moselle-várak lerombolása hálával fogadtattak volna el a béke föltételeiül s a barátság szilárd köteléke csatolta volna össze ezentul Francia- és Németországot. E helyett a háboru a legnagyobb dühvel folytatott a védtelen nép ellen; de a fegyverek mindazon könnyű sikerei a sebtén összekapkodott csapatok

ellenében, mind az elfoglalt ágyuk és kirablott városok nem ellensúlyozhatják a Németország jövője számára pajkos kézzel készített sérelmeket. Egy megmérhetlen ür nyílt meg Németország és Franciaország között s csak borzadályllyal lehet arra gondolni, mibe fog ennek betöltése kerülni. Állítólag a francia áradat elleni védgátul Elsass és Lotharingia bekebeleztetett; de ezzel egy sokkal fontosabb gát vágatott el, azon gát, mely az 1856-ki párisi békében Oroszország előnyomulása elé építettett keleten.

Ez volt az Oroszország által Ausztria megbénításáért kikötött díj. Franciaország leveretése után úgy vélekedtek a hatalmak, hogy ebben is engedniök kell s mentségökök azt állították a politikai doktorok, hogy e gát úgy sem ért sokat. Anyagilag tán nem, de erkölcsileg igen is sokat ért, mert míg ezen gát állott, addig Oroszország előnyomulása Keleten meg volt bénítva. A népek, melyekre Oroszország számított, addig nem bíztak erejébe, a míg az azon békekötésben rászabott föltételeknek hódolnia kellett.

Ez most másként lesz; mert most büszkén mondhatják a népeknek: ime, mint gyarapodott a csár hatalma; Oroszország egész Európa szemé láttára tépte össze ama szerződés főpontját, s Európának ezt türnie kellett; ennél fogva Oroszország ki is viheti, akármit akarjon is.

Franciaország, a polgárháboru által eltépve, az idegen megszállás által lelánczolva, s egy óriási hadikárpótlás alatt nyögve, ki van merülve, béna, és sok év kell hozzá, hogy ismét fegyverben készen álljon. Oroszország megfeszített erővel dolgozik vasuthálózata befejezésén, egy hajóhad s feketetengerparti erődítéseinek fölszerelésén. Mindez 5—6 év alatt befejeztethetik. Ha Európa nem akarja magát Oroszország által meglepetni, idejekorán tisztába kell jönnie az iránt,

mily módon hiúsíthatók meg az északi hatalom támadó szándékai.

Mi volt Oroszország? Mi Oroszország ma? És hová törekszik?

Oroszország folytonos növekedését következő kis táblázat mutatja. Volt

1503. I. Iván halálakor	37,138	□	mífd,	8,116,000	lakossal
1682. I. Péter trónraléptekor	903,900	" "	" "	16,000,000	" "
1825. I. Sándor halálakor	367,494	" "	" "	56,000,000	" "
1831. Varsó bevételekor	369,764	" "	" "	60,000,000	" "

Az 1856-ki párisi béke óta, midőn Oroszország azon híres nyilatkozatot tette, hogy nem forral boszszut, csak erőit gyűjti, nem terjeszkedett ugyan tovább Európában, de annál inkább Ázsiában, mert még ugyanazon évben szerződést kötött Chinával, mely az Amur egész balpartját és Sachalin szigetét átengedé. Kissé később ugy kívánta a határok szabályozása, hogy Oroszország átlépje az Amurt s az egész terület a Sangari folyó és a japáni tenger közt a czár birtokává jelentetett ki. A China- és Angol-Franciaországok közt folyt háboru alkalmából Oroszország kereskedelmi érdekei Korea félsziget megszállását parancsolják. Azon chinai tartományok területe, melyeket Oroszország 1856 óta elfoglalt, nagyobb egész Franciaországnál. 1859-ben Daghertan elfoglaltatott s fejedelme, Samil fogolylyá lőn. A harcziás Abasa-k is legyőzettek s ezzel az egész Kaukaszus el volt foglalva. Ez idő óta Chiva és Bokhara lett Oroszország minden törekvéseinek czélja s nagyrészt már martalékául is esett. A Kaukaszusban Oroszország 2400 □ mrtföldet nyert 600,000 lélekkel, miután az abasak nagyrésze inkább kivándorolt Törökországba. A Chinában és Bokharában tett foglalások 10,000 □ mfdre és 5 millió lélekre számítatnak. Az orosz előőrsök egyrészt 50 mértföldnyire állanak Pekingtől, másrészt az indiai angol határokhoz még közelebb.

Oroszországnak ekként gyarapított hatalma orosz források szerint mai nap legalább is 80 millió lélekre rug, ennek csak fele tartozik a szláv törzshöz és a 40 millió szlávból is 20 millió lengyel. Oroszországnak tehát, hogy Európában kiválóan szláv államként szerepelhessen, szüksége van minden többi szláv törzs annektalálására, mire erőlyesen törekszik is és rövid idő alatt elérni reméli;

1. Magyarország és Ausztria szláv népeit	15.000,000 lélek.
2. Romániát, (mint vallásrokot)	5.000,000 „
3 Szerb-, Görög- és európai Törökországot	12.000,000 „
4. A Poroszországban lévő szlávokat	8.000,000 „
Összesen	40.000,000 lélek.

Vagyis, Oroszország 120 milliónyi népességből álló hatalmat akar s ezen fölül Ázsia ugy is ölébe hull.

A veszély mindnyájunkat, egész Európát fenyegeti s azok, kik azt szinlik, mintha a veszélyben nem hinnének, ama diszes felekezethez tartoznak, melynek jelszava: „Utánunk a vizözön.“ Én, ki évek óta Oroszország erőlyes előrehatolásának tanulmányozásával foglalkozom, már 1867-ben kifejeztem erre vonatkozó nézeteimet s csak akkori szavaimat ismételhetem.

„Európa Keletének jövője, — e gordiusi csomó, melynek megoldása a krimi háboruban nem sikerült, — már számos iratnak adott életet, az irók buzgalma még nem csökkent s ha a megoldás föltalálva nincs, ennek oka bizonynyal nem a viszonyok megvilágítására szükséges anyag hiánya.

Különféle viszonyok és helyzetek között volt alkalmam tanulmányozni az ezen kérdésnél különbözőkép érdekelt embereket és dolgokat. Ez okból kötelességemnek tartom, hogy szintén hozzájáruljak a magam részével, s a keleti kérdés nem egyszer adta már kezembe a tollat.

A félelem rosztanácsadó. Befolyása alatt sokan igen tévesen haladnak, mialatt a veszély ellen küzdeni

vélnek; mások, kik nem látnak menekvést, a fatalizmusban hívő mozlimhoz hasonlóan, alázatosan fejet hajtanak, s alig bírnak annyit kiáltani: „jön a muszka! már itt van!”

Az valóban nem lehetetlen, hogy a muszka-tatár hatalom oly fokra fejlődjék, minőre az ozmánok diadalmas és győzelmes hadjárataik által jutottak; első sorban minket fenyegetne a rohanó ár, melyet a czár dicsvágya és uralma egész Európára zudit. Azonban kérdeznünk kell, vajjon bizonyos-e, hogy a fenyegető ár ellen gátot emelni nem lehet?

Az ellenkező tulásba esném, ha a veszély nagyságát tagadni s azok sorába állni akarnék, kik a passzív lemondásban tetszelgő bizalomteljes önmegtagadás vak tanát követik, ha azt vallanám, hogy nyugodtan, keresztbe font karokkal várjuk, mit hoz reánk a végzet. Épen mert a veszély egész és teljes nagyságát ismerem, mert a legközvetlenebb közelben látom, épen azért sürgetem, hogy határozottan szálljunk vele szembe.

Jóformán általános biedelem nálunk, s e téves nézettel találkozunk máshol is, hogy Törökország és Ausztria szláv népeinek vallásközössége azokat ellenállhatlanul a czár karjaiba tereli. A czár vallási ügyekben kétségkívül nagy befolyást gyakorol. De nem feje-e a pápa a katolicizmusnak, s a szultán az izlamizmusnak csak Törökországban, hanem mindenütt, hol Mahomed követőkkel bir? Azért mégis, bár a pápa püspök-kinevezési vagy megerősítési jogánál fogva katolikus országokban a juriszdikció bizonyos nemét gyakorolja, ebből nem következik, hogy főhatósággal bir ez országok fölött.

Az is téves hit, mintha a czár a görög orthodox egyház abszolút főnöke volna; oly kevésbé az, hogy sem a konstanczinápolyi patriárcha, sem a belgrádi me-

tropolita el nem ismerik. Habár a czár, mint állítja hitsorsosait a törökök elnyomása ellen védelmezi s e czélből anyagi segílyt is nyújt nekik, a délszláv törzsek eddig kevés hajlamot mutattak arra, hogy csupa háladatosságból a czár karjaiba vessék magukat, s a mennyire a viszonyokat ismerjük, nem is egyhamar lesz erre kedvük, — kivéve, ha Európa többi államának, kivált pedig a szomszédos országoknak alapjaiban hibás politikája föl nem ébreszti e hajlamot.

Egy más állítólagos kötelék, melylyel sok port vernek föl, a fajrokonság. Erről igen sokat lehetne beszélni s igenis messze vinne, ha behatóbb vizsgálatra méltatná az ember az orosz birodalom fölöttébb érdekes földabroszát tarka népvegyületeivel: ott találunk moszkovitákat, tatárokat, kozákokat stb. s más törzseket és fajokat, mind ugyanazon járom alá hajtva és semmi közöst köztük, kivéve az abszolutizmusnak mindnyájukra egyenlően nehezedő nyomását.

A mult század elején Oroszország még tatárhatalom volt; ha azóta szláv birodalomná alakulhatott, ugy ennek csak a XVIII. századbéli európai diplomácia az oka, mely megengedé Lengyelország vétkes fölosztását. Egyébiránt soha még európai nyilvános büntettet nem követett büntetés oly gyorsasággal és keserőséggel, mint ebben. Lengyelország fölöztása megnyitotta az orosz áradat torlódásának utját délkeletre, miáltal lehetővé vált Oroszországra nézve Törökország függetlenségét fenyegetni s a délszlávokat hódító terveinek eszközeül használni. De, hála e népek egészséges érzékének, az orosz machinációknak e téren nem volt még eddig az oroszok által kívánt sikere. Legvilágosabban bizonyította ezt a keleti háboru első fázisaiban, midőn Törökország még nem támaszkodhatván Franciaország és Anglia segédesapataira, képes volt egyedül föltartóztatni az orosz hatalom lökését, anélkül, hogy halomra döntetett volna.

Midőn Miklós czár türelmetlenül s elérkezettnek vélvén a pillanatot, az ozmán birodalmat egy csapással megsemmisíteni, az annyi éven át nagy pénz- és fáradságbeli áldozatokkal előkészített ármányok minden rugóit mozgásba hozta, mily eredményt tudott elérni? A görögök kivételével nem sikerült egyetlen a török uralom alá vetett népséget, sőt a hűbéres-államokat sem. fölkelésre, lázadásra bírnia. Mindannyi nyugodtan maradt. Egykedvűen s hitetlen vállvonogatással fogadták a bolgárok az orosz emiszáriusok minden fényes ígéreteit. A szerb fejedelem elfogadta a szultán által neki följánlt rendjel-kitüntetést és a szerbek békében maradtak. A románok egyáltalán nem titkolgatták ellenszenvöket Oroszország iránt. Ha egy-némely éljen-kiáltást levonunk, melylyel néhány fiatal görög kísérte Mencsikoffot Konstanczinápolyból való elutazásakor : akkor egyetlen egy jelé. nem fedezhetünk föl az orosz propaganda bárminő sikerének mind ezen népségek között, és — a mely körülmény megérdemli a figyelmet — ép oly időben, midőn az összes török ármádia, az utolsó tartalékkal együtt, a Dunára indult volt.

A szentpétervári kormány természetesen azonban sem nyíltan üzött propagandájáról, sem titkos ármánykodásáról nem mondott le azóta sem.

Az európai Törökország keresztény népei igen jól ismerik a magok érdekét; igen kitűnően tudják helyzetöket méltányolni, nem különben a moszkovita aranyhegyeket is. A magok által követelt és követett reformok egyaránt tanuskodnak tapintatos belátásukról és mérsékletükéről. Azért mind e reformok idővel valóssággá is fognak lenni.

Mindenek fölött nem szabad magunkat azon hitnek átadnunk, mintha az orosz befolyás a délszláv né-

pekre oly tulnyomó lenne, hogy minden más befolyást, minden vele nem rokon behatást kizár. Azt az egyet persze nem szabad szem elől téveszteniünk, hogy ha mi magunk engednők magunkat át tunya keleti szenvtelenségnek, s tétlen, keresztbe font karokkal néznénk a jövendő dolgoknak elébe; ha Európai figyelmen kívül hagyván a maga legsajátabb érdekét, nem találna alkalmat e népek jogos törekvéseinek támogatására: ezek magok (de, mint mondám, csak is ezen esetben) kényszerüleg vetnék magokat Oroszország karjai közé. De akkor nem ők tennék, hanem mi s velünk együtt egész Európa volna az, a ki a moszkovita panszlávizmust úgy szólván megteremtette s megerősítette volna.

A különféle szláv népek közt talán sokkal kevesbé kifejezett rokonsága létezik a származásnak s nyelvnek, mint a francziák, spanyolok, olaszok, portugálok, szóval a latin eredetü népek között. És mégis ez utóbbiak nem olvadtak panlatinizmusba. Nem kevesbé figyelemreméltó jelenség, hogy a Svájcz német, francia és olasz kantonjai és Belgium vlám lakossága semmi kedvet sem mutatnak arra, hogy a szomszéd államok rokon nemzetiségeivel egyesüljenek. Persze, ők politikai viszonyaik által képesek voltak illető helyzetükben s állami állásukban egyéni nemzeti sajátságaiikat szabadon és akadálytalanul kifejleszteni és megszilárdítani, s szabadságra való törekvésük ellenzés nélkül nyilvánulhatott.

A latin fajú népek közt még egy más szolidaritás is van: a vallásnak majdnem teljesen ugyanazonos voltáé, míg a különféle vallásokra szakadt szlávoknál, kik római és orthodox katolikusokra, husszitákra, protestansokra és mohamedánokra oszoltak, a hitvallás különfélesége még mindig kimeríthetlen forrása a kölcsönös ellenszenvnek, mely nem ritkán szinte a gyűlölettel határos, különösen a mohamedán bosnyákok, az

orthodox szerbek és bolgárok közt, hogy az oroszokról s lengyelekről ne is szóljak.

E megjegyzésekből különben eléggé kiviláglik, miszerint Törökország keresztény népei egyáltalán nem óhajtják, hogy Oroszországba olvadjanak, minthogy ép e beolvadás által veszítenék el nemzetiségöket. Nincsen-e szemeik előtt a lengyelek boldogtalan nemzete, melyen megtanulhatják, mely sors várna rájuk, ha valaha valósíttatnának az orosz czár jogara alatti függetlenség és szabadság ködös álmait?

Mindezen népeket egy, az oroszokéval homlok-egyenest ellenkező törekvés lelkesíti. Nemzetiségök szabad kifejllesztésére irányzott határozott akaratauk mellett is nem gondolnak arra, hogy Törökországot teljesen megsemmisítsék.

Saját jövőnk iránti tekintetek tehát, mely ezen népekével oly szorosan össze van kapcsolva, parancsoló kötelességünké teszi, mindent megtenni, szóval és tettel oda működni, hogy azon meggyőződésre jussanak, miszerint nemcsak eszünk ágában nincsen szabad nemzeti fejlődésüket megakadályozni; de sőt készek vagyunk törekvésüket erőnkhez képest elszántan támogatni.

Osztrák államférfiak egyedül helyes és egészséges politikája ezentul lesz: megmutatni a világnak, miszerint Ausztria küldetése abból áll, hogy egész Európának védfala legyen, és a Kárpátokat s a Duna területét, valamint Konstanczinápolyt védje Keleten Oroszország ellen; a mint Svéczia, Norvégia, Dánia és Hollandia földadata Európát északnyugaton védeni.

Ennek okáért kell, hogy Ausztria határozottan és örökre szakítson a Metternichiek politikájával, valamint mindazokéval, kik ezen iskolából kerültek ki. Ne zárkózzanak el államférfiaink a tények elől, vegyék hasznát a mult tanulságainak s jussanak végre azon belá-

tásra, miszerint a sok éven át arra fordított fáradság, hogy a birodalom népcsaládjá germanizáltassék, távol attól, hogy a habsburgok trónját erősítse, csak a birodalom gyöngítését vonta maga után s végre is a sadowai válságra vitt.

Még semmi sem veszett el, s bizalommal mondjuk ki: a nemrég inaugurált szabadszelleme politika önthet s fog is új lelket önteni Ausztriába, hacsak ezen politika lelkiismeretesen fog folytatni végső konzekvenciái-ig; ha a bécsi kormány Csehország és Galiczia önkormányzatának megszorítása, ezen országok nemzeti fejlődésének megakadályozása helyett, minden jogos törekvést istápolni fog. Csakily bölcs és belátással teljes politika által fognának az orosz izgatások itt és a birodalom más részeiben ellensúlyoztatni.

Valamint minden emberi társadalomban minden egyes egyénnek joga van a családéletre, azonképen kell, hogy minden, különféle nemzetiségekből alakult államban minden nép számára megadassék és megóvassék nemcsak szabad főtartásának, de nemzeti sajátosságainak megfelelő intézmények teremtésének joga is. Minél lelkiismeretesebben tartózkodik az állam a belső nemzeti életre való minden nyomástól, minél készségebben találkozik valamely nép nemzeti érzületével, hogy annak megfelelően, annál hatalmasabban fogja a népeket a közös centrum felé vonzani a hajlam és az érdek, annál készebben fogják egyesíteni törekvéseiket a kormányéival a közös jólét érdekében. A despotizmus és erőszak vaskapcsaival soha sem fognak egymástól különböző népeket összhangzó egészszé olvasztani. A despotizmus homokja amugy is lefutott. Az uralkodónak bizalomkeltő, őszintén szabadelvű érzülete lesz ezentul a legfőbb kapocs, mely az osztrák államtest különböző tagjait összetartja: ez az egyetlen tartós és maradandó kapocs.

Ha ily módon jár el a kormány, akkor nincs oka nyugtalanogni, midőn itt-ott a személyes szenvedélyesség elszigetelt kitörései jelentkeznek. A kormány mérséklete és józan politikája ellenében minden oppozíció lehetetlennek fog bizonyulni és nem lesz többé szükség, mindannyiszor lázas kezekkel megrántani a vészharang kötelét, valahányszor elszakadási törekvésekről vagy panszláv izgatásokról szóló homályos hírek mint rémes felhők föltűnnek a politikai látkörön. A kormány iparkodjék komolyan a nemzetiségi kérdést a szabadelvűség, a jog és mérséklet szellemében megoldani, akkor nyugodt szemmel nézhet a jövő elébe, bármily zivatarokat rejtsen is az méhében.

Hogy a keleti kérdésben nem rosszul ítéltem, legjobban bizonyítja F a d e j e w tábornok, aki „Oroszország hadserege és háborupolitikája“ czimű munkájában ekép nyilatkozik arról:

„A sadowai ütközet és Törökország szétmállása a szláv kérdésnek ugy Ausztriában, mint a Balkán félszigetén oly lökést adott, hogy az sebesen kezd átmenni az archeológia országából a valóság terére. Oroszország közreműködése nélkül azonban e kérdés soha sem fog eldöntetni, mert az abban érdekelt hatalmak maguk nem rendelkeznek oly erővel, hogy czéljukat önállóan követhessék, — a nagyhatalmak közül pedig, melyek a világ folyását eldöntik, egyedül Oroszország az, mely e kérdésnek valahára végleges és igazságos megoldását óhajthatja. A többieknek e szétszakadt törzsek nem cél, csak eszköz; azok személyes sorsa mindnyájukra teljesen közönyös. De azért az ügy csak érik; minden attól függ, mily medrekbe terelik. Kétséget nem tűr, hogy a szláv és a keleti-orthodox kérdés, ha abban oroszellenes cselszövény dönt, nagy veszély lehet ránk nézve. Még tíz éve a magunkba mélyedésnek, — és nem állhatunk többé jót

az eredményekért. A dolgok ily fordulata veszte lesz a szlávoknak és igazhiyőknek, kik soha sem fogják céljukat addig elérni, míg a nyugatra támaszkodnak: de veszünkre lehet az magunknak is.

„Egy nemzeti politika szükségén kívül még főn áll reánk nézve egy határozott geográfiai politika szüksége. Oroszország a tengerrel, tehát a világgal, csak két kijárat: két beltenger által van összekötve, melyek elzártságuk és körülhatárolt voltuk miatt igen könnyen mehetnek át az általános birtokból valamely egyes hatalom tényleges birtokába. A szláv és görög ügyek oroszellenes értelemben való eldöntése, mely elhat a Boszporuszig, és a Fekete-tenger kulcsait egy haldokló kezéből mesterségesen összeillesztett s irányunkban ellenséges ifju kezekbe teszi át, oly helyzetet teremtene számunkra, mely megérdemli, hogy komoly megfontolásba vegyük. A nyugati határ hosszában egy folytonos, törzsrokon jellegénél fogva veszedelmes belviszály akár karddal folytatva, akár befolyások által szitogatva; az északi tengernyíláson erőteljes versenytárs; a déli tengeruton egy ellenséges uralom lehetősége: mily jövő!

„Minden népet, hacsak részben is, rokonszenves légkör környez; egyedül Oroszország nélkülözi azt, pedig köröskörülte több arra való elem van, mint bárki másnak. A vér- és hitrokon elemeknek ez egész láncolata, mely Oroszországot mint egy gyűrű körül fogja, semleges nem maradhat; aszerint, ahogy mi magunk eljárunk, vagy határozottan mellettünk lesz az, vagy határozottan ellenünk. Politikai ugy, mint erkölesi okoknál fogva Oroszországnak saját biztonléteért és fejlődéseért nem szabad visszariadni semmi áldozattól, hogy maga körül egy vele rokonszenvező és szövetkezett szláv és orthodox világot teremtsen.

„A házon belüli gyarapodás gondjánál bennün-

ket félig elterel tág határörvidékeink gondja, melyekben állandó eredmény egyáltalán nem lehetséges addig, amíg ott még az utolsó háboru eredményéből folyt azon meggyőződés uralkodik, hogy Európának velök rokonszenvező része bennünket félretolhat, s nekik egy napon visszaadhat mindent, amit elvesztettek.

„Az emberek csak akkor birnak minden tartalék nélkül meghajolni a szükség előtt, ha már az utolsó reményt is elvesztették. Nehéz dolog, magukba olvasztani oly országokat, melyekből minden fölcsirázó eszme, ha nem is egyenesen ellenséges, de mindenesetre nem velünk rokonszenyes talajba származik át (nemcsak a lengyelekről beszélünk), de szintoly nehéz ezt meggátolni, míg minden családi tüzhelynél a dolgok másra fordulásának reménye uralkodik. Midőn Sándor csár 1812-ben a menekülő Napoleon nyomában Wilnába jött, akkor még erkölcsi tekintetben is Lengyelországgal mindent tehetett volna, amit akart, mert az ország többé semmit sem reménylett.

„A keleti háboru óta mindazon határainkon, melyeket nem oroszok laknak, egészen más hangulat kezdett mutatkozni. Fölötte nehéz elbánni oly emberekkel, kik minden külföldi közbelépésből új reményt merítenek, kik előtt a kormánynak leghatározottabb s az összes nemzettől támogatott akarata sem tűnik föl végzet gyanánt, mert meg vannak győződve arról, hogy e nemzet az ő valódi vagy vélt barátaiik egyesült hatalmának nem fog ellenállhatni. Még oly helyeken is, melyek irántunk nem épen ellenségesek, hanem csak idegenek, s azért még az orosz érzülettől nem hevülnek, a legkülönösebb, eddig ugyan nem veszélyes, de mégis káros ábrándok jutnak napfényre Oroszországnak ezen Európával szemben állítólag létező önállástalansága révén. Azon gyermekes frázis, hogy „mégis csak úgy történik minden, ahogy Napoleon

akarja, valamint a legképtelenebb képzelődések egy nagy sorsváltozásról ott minden jelentékenyebb európai esemény alkalmával kelendő pénz értékére vergődnek. Mit használ, hogy mi minden remények és képzelődések badarságát ismerjük, ha ők, az érdeketek, ezt nem tudják és ábrándoknak engedik át magukat, melyekre egyszer szenvedély, máskor tudatlanság viszi őket, de melyek mind egy forrásból erednek, még pedig abból, hogy Oroszországot a keleti háboru után már nem tartják eléggé erősnek.“

Mindenki, aki ez idézetet figyelemmel olvassa, megmérheti, mily fontossággal volt Európára nézve a Poroszország segítségével most már áttört gát. A német czézár és az orosz czár között legutóbb váltott sürgönyök után sok ember előtt tény gyanánt áll, hogy Oroszország a keleti kérdésben szabad kezet kap, és hogy Németország közönyösen fogja nézni, ha az orosz kormány kénye-kedve szerint új területeket sajátít el magának. Ha ez így lesz, természetes, hogy egy emberig védelmeznünk kell magunkat, és e harcban valószínű, hogy Anglia és Olaszország hűséges társunk lesz. Ha mégis legyőzetünk, bizonyos lehet Poroszország, hogy Nagy-Szlávia akkor, midőn majd a berlini kormánytól semmit sem várhat, Németországban fog hódítási objektumokat keresni, különösen maga Poroszország tartományaiban. Akkor megeshetik, hogy Ignatieff vagy Fadejew Berolinkából (ugy nevezik szlávul a német fővárost) a következő iratot intézi a czárhoz:

„A szláv népet a Nagy-Szláviának visszahódított területek jólléteért a legmelegebb testvéri szeretet lelkesíti. Hosszas elválasztás az évezredes szláv történelem sok nyomait elszakított testvéreinknél eltörölte; de nyelvünk és erkölceink testvértörzsünk egy részénél még nem veszték el. Működjük össze törvényhozás és

kormányzat, hogy e már létező kapcsolatba belekötve a szláv szellemnek újraébredését e tőlünk elidegenedett tartományokban támogassák és a kedélyek kibékítésével azon kapcsokat erősítsék, melyek e viruló tartományokat Nagy-Szláviával egyesítik.“

De minthogy Berlinben igen jól tudnak számítani, föltehető, hogy a porosz államférfiak még sem lesznek oly könnyelműek, hogy Oroszországot Európa legerősebb katonai pontjának (Konstanczinápolynak) birtokába segítsék; és ha talán tettek is erre nézve ígéreteket, Bismarck herczeg annak idején ép úgy meg fogja azokat tagadni, mint Bismarck gróf tagadta a francia diplomatákkal (és velem is) a szorultság idejében kötötteket.

Ha e második föltevés a helyes, úgy Oroszország nem fogja egyhamar megkezdeni hódító hadjáratát, hanem előbb erősödni kell ben, cseleket szőnie, és várni, míg Franciaország ismét megerősödött; támogatva Franciaországnak a német elem elleni gyűlölete, sőt talán segélye által, meg fogja majd aztán ragadni az alkalmas pillanatot Németország s a magyarosztrák monarchia megrohanására.

Hogy ez is megakadályoztassék, szükséges azt tenni, mi Oroszországot legérzékenyebben sujthatja. Nem csak reményekkel kell táplálni Lengyelországot, hanem e nemes nemzetnek kellő időben módot is kell nyújtani, hogy fölemelkedjék gyászos helyzetéből s fenyegető állást foglaljon el Oroszországgal szemben. Hasonlóképen be kell bizonyítani keleten a bosnyákoknak, bolgároknak, herczegovinaiaknak, hogy nemzeti függetlenségük megmentésére minden meg fog tétetni és Görögország sem fog örökké mostani kényszerhelyzetében maradni. Csak így lehet gátat emelni Oroszország ellen. Ha Oroszország ennek daczára támadna, európai koalíciót kell teremteni, hogy ez állam kor-

látok közé szorítottassék. Franciaország, mely még mindig fogékony a nagy eszmék iránt, bizonyynyal meg fog nyeretni Lengyelország helyreállításának művéhez.

A Habsburg-ház, nagylelkűség által vezetettve, mely az önzés és álnokság idejében jót nem szülhet, soha sem gondolt első sorban saját érdekeire. Mindig Németország érdekeit látta szem előtt s ez által elhanyagolta saját népeiét. Pedig, ha az osztrák császári ház nem feledkezett volna meg népei kívánságairól, ha ezeknek eleget tett és csak azután gondolt volna a német nemzet érdekeire, — sokkal hamarabb látta volna céljai beteljesedését.

Még 1863-ban lehetséges volt volna eszélyes politika által a német fejedelmeket a Habsburg-ház körül csoportosítani. Ha akkor Velence átengedtetik és Magyarország kielégittetik, kényszeríteni lehetett volna Vilmos királyt, hogy Frankfurtba menjen s az osztrák császár szándékai előtt meghajoljon. Sőt még mult évben is, erélyes föllépés a háboru kezdetén megfelelő állást biztosított volna Ausztria számára.

A hibát jóvátenni már nem lehet. De Ausztria és Magyarország még igen nagy küldetés betöltésére van hivatva s erről nem szabad megfeledkeznie, mert ez az állam életelve. Valamint századokon át védte Németországot a félhold rohamai ellen, és védbástyája lón ekként az egész mivelte Európának, ép ugy kell most védnie a civilizációt a czárság destruktív tervei ellen.

Oroszország európai nagyhatalommá a német fejedelmek viszálykodásai által lett, hol egyiknek, hol másiknak nyujtván segélyt és mindig új viszály magvait hintegetvén el. Lengyelország fölosztása egy német uralkodó (nagy Frigyes) által jött létre. Ausztria akkori uralkodónője, Mária Terézia, előre látta azon végzetes következményeket, melyek e kiáltó jogtalanság

és hatalmaskodásból származni fognak; de meg kellett hajolnia minisztereinek államférfiui mestersége előtt s könyes szemekkel aláírta az okmányt. Vajha azon államférfiak láthatnák ma okos politikájok eredményét! De legalább ne vesszen kárba e leczke sorsunk mai intézői számára, és tegyenek meg minden lehető, hogy idejekorán védképes állapotban legyünk s Ausztria-Magyarország minden nemzetiségei oly testvéri szövetségben egyesüljenek, mely aztán képes lesz minket és Európát oltalmazni a tatár panszlavizmus ellen.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

Lelt. 4051/1963

Ráth Mór kiadásai:

B. EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI.

Székely Bertalan és Keleti Gusztáv rajzaival.

Pompás albumkiadás.

Gyönyörű kőrajzokkal és színnyomatu képekkel. Fényes angol diszkötésben.

Ára 10 frt.

A MAGYAR VEZÉREK KORA ÁRPÁDTÓL SZ. ISTVÁNIG.

Irta Szabó Károly.

Szép 8-adrétű kiadás. — Ára 4 frt.

TOMPA MIHÁLY

ÖSSZEGYÜJTÖTT KÖLTEMÉNYEI.

életrajzzal és jegyzetekkel.

Kiadják: Arany János, Gyulai Pál, Lévy József, Szász Károly.

Diszkiadás 6 kötetben, a költő arcképével. Ára füzve 7 frt. 20 kr. Pompás diszkötésben
12 frt.

SZEMERE BERTALAN

ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI.

Első és második kötet: Száműzetés alatt irt napló. Ára 5 frt. — Harmadik és negyedik kötet: Utazás keleten a világosi napok után. Ára 4 frt. — Ötödik és hatodik kötet: Levelezések és kisebb dolgozatok. Ára 4 frt.

MAGYAR IRÓK ÉS ÁLLAMFÉRFIAK.

B. Eötvös József emlékheszédei.

Diszkiadás. Füzve 2 frt. 60 kr. — Ajándék-kiadás igen szép angol kötésben 3 frt. 40 kr.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK TÖRTÉNETE.

Irta Laboulaye Eduard.

A harmadik kiadás után fordítva.

Első kötet: A gyarmatok a forradalom előtt. (1670—1763.) — Második kötet: A függetlenségi harc (1763—1782.) — Harmadik kötet: Az egyesült államok alkotmánya (1783—1789.)

Ára 6 frt. 60 kr.

Ráth Mór kiadásai:

ZRINYI ILONA TÖRTÉNELME.

Irta Horváth Mihály.

Diszkiadás füzve: Ára **1 frt. 20 kr.** Angol diszkötésben, Zrinyi Ilona egykoru fényképezett arczképével, melynek eredetije a munkácsi várból a budai főhadai parancsnoksághoz, onnan B. Balducci birtokába került; és Tokajból 1685-ki június 10-én férjéhez Thököly Imréhez irt levelének szintén 3 lapra fényképezett hasonmásával, **2 frt. 80 kr.**

KÉT MAGYAR DIPLOMATA A XVII. SZÁZADBÓL.

Toldalagi Mihály és Tassy Gáspár követségi naplója.

Közrebocsátja **Salamon Ferencz.** Diszes nagy 8-rét. Ára **2 frt. 80 kr.**

ATTILA TÖRTÉNELME.

Irta Thierry Amadé.

A harmadik javított és bővített kiadás szerint fordította **Szabó Károly.**

Diszes nagy 8-rét. Ára **1 frt. 50 kr.**

KEMÉNY ZSIGMOND TANULMÁNYAI.

Kiadja Gyulai Pál

Két kötet. Ára füzve **4 frt. 60 kr.** Angol kötésben **6 frt.**

TÖRTÉNELMI TANULMÁNYOK ÉS RAJZOK

Csengery Antaltól.

Két kötet. A szerző arczképével. Diszkötésben **6 frt.** Füzve **4 frt. 60 kr.**

ATTILA FIAI ÉS UTÓDAI TÖRTÉNELME.

a magyarok Európa telepedéseig.

Irta **Thierry Amadé.** A 3-dik javított és bővített kiadás szerint fordította **Szabó Károly.**

Diszes nagy 8-rét. Ára **3 frt.**
